

Роман КРИВОНОС,
доцент кафедри міжнародного регіонознавства
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат політичних наук

ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ УКРАЇНСЬКИМ ДИПЛОМАТАМ ПРО ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ НІМЕЧЧИНИ У ВІДНОСИНАХ З УКРАЇНОЮ

Анотація. У статті йдеться про місце України в зовнішній політиці Німеччини. ФРН – провідний партнер у процесі поступового входження України до європейських міжнародних інституцій.

Розглянуто основні інтереси Німеччини щодо України. Передусім це збереження незалежності, територіальної цілісності та дієвості України як суб'єкта міжнародних відносин; урегулювання збройного протистояння в окремих районах Донецької та Луганської областей; запобігання дестабілізаційним і дезінтеграційним процесам в Україні, а також різкому погіршенню соціально-економічних умов.

Виснувано, що відбувається поступова інтенсифікація українсько-німецьких двосторонніх взаємин. Зазначено, що Німеччина взяла курс на політичну підтримку України саме в умовах російської агресії.

Ключові слова: Україна, Німеччина, Росія, міжнародні відносини.

У 2017 році Україна та Німеччина відзначили чверть століття дипломатичних відносин, які почалися 17 січня 1992 року. Нині ФРН – провідний партнер у процесі поступового входження України до європейських міжнародних інституцій. Від неї також значною мірою залежить перспектива атлантичної інтеграції нашої держави та створення в такий спосіб умов для гарантування її безпеки у відносинах із Росією, колишньою метрополією Російської імперії та її наступника – СРСР. Нині РФ уживає активних, зокрема й збройних дій, щоби реінтегрувати пострадянський простір та відновити свій колишній вплив.

Зовнішньополітичний арсенал інтеграційних і кооперативних стратегій, методів та підходів Німеччини було напрацьовано переважно в часи холодної війни, коли періоди посилення напруги у відносинах між країнами НАТО й Варшавського пакту змінювали короткі проміжки розрядки. Тоді ФРН доводилося долати обґрунтовану недовіру сусідів, що виникла після Другої світової війни, яку розв'язали німецькі нацисти. Це обумовлює переважне використання в її арсеналі інструментів, які Дж. Най узагальнив у концепції «м'якої сили» [13; 40]. Проте розташована нині частково в Західній, частково в Центральній Європі Німеччина мусила пристосовувати його до нових вимог, що їх спричинили зміни в європейській підсистемі міжнародних відносин. Це поставило ФРН перед новими викликами, одним із яких стала політика щодо пострадянських країн, зокрема щодо України.

Зрозуміло, що Німеччина не оприлюднює детального опису своїх пов'язаних із Україною інтересів. Але, на думку експертів, ці інтереси приблизно можна ранжувати так. По-перше, це збереження незалежності, територіальної цілісності та дієвості України як суб'єкта міжнародних відносин; урегулювання чи хоча би стримування з цією метою збройного протистояння в окремих районах Донецької та Луганської областей; запобігання дестабілізаційним і дезінтеграційним процесам в Україні, а також різкому погіршенню соціально-економічних умов. По-друге, це політичне консолідування України та реформування економіки, державного управління та інших сфер суспільного життя, оскільки майбутнє нашої держави залежить від її здатності до перетворень з метою подальшого розвитку. І по-третє, це підтримування європейської інтеграції України як найпотужнішого інструменту її трансформації [4]. Однак слід пам'ятати, що говорячи про європейську інтеграцію, німецькі урядовці наголошують: йдеться не про вступ України до Євросоюзу (можливий, але в дуже далекому майбутньому), а про розбудову секторальної співпраці з ним у різних площинах [5]. Окрім того, на нашу думку, для Німеччини з її орієнтованою на експорт економікою важливий розвиток двосторонньої торгівлі, створення сприятливих умов для німецьких інвесторів, стабільне забезпечення транзиту територією України російських енергоресурсів, зняття перешкод на експорт сировини, в якій зацікавлені німецькі підприємства. Останнє часто суперечить інтересам Української держави, як, скажімо, у випадку з лісом-кругляком.

Зрозуміло, що Німеччина завзято підтримує співпрацю України з європейськими й атлантичними інституціями. Водночас політичні сили ФРН дійшли консенсусу: інтереси безпеки ФРН наразі не вимагають подальшого розширення ані ЄС, ані НАТО. Річ у тім, що в часи холодної війни Німеччину було поділено на дві ідеологічно ворожі держави, належні до двох провідних військових блоків, і у випадку перетворення війни на «гарячу» саме

ФРН і НДР стали би полем бойових дій із використанням ядерної зброї – нині ж, після розширення ЄС та НАТО на схід, Німеччина майже зусібіч оточена дружніми державами, які вже належать до Союзу та Альянсу.

У ФРН вважають за необхідніше поглиблювати інтеграції, «перетравлюючи», так би мовити, вже прийняті країни; посилювати внутрішньо-союзну співпрацю; вирівнювати відносний економічний, фінансовий і військовий потенціал кожного з членів обох альянсів. Винятком можуть бути хіба невеликі балканські країни, на кшталт Хорватії чи Чорногорії, яких можуть прийняти до НАТО та ЄС з міркувань розбудови колективної безпеки на Балканах. Адже ці держави з XIX ст. німецьке суспільство розглядає як таке собі небезпечне джерело конфліктів, що в перспективі мають тенденцію поширюватися на сусідні країни, сягаючи Німеччини (пригадаймо, скажімо, «вбивство в Сараєво», яке запустило ланцюжок подій, що призвели до Першої світової війни).

Тому, підтримуючи євроінтеграційні прагнення України, німецьке керівництво наголошує на прямому зв'язку між перспективою членства в ЄС та успішністю реформ [21]. Це має відтермінувати вступ України до Євросоюзу на невизначений час. ФРН брала активну участь у готуванні й підписанні Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС 1994 року [28] та Хартії про особливе партнерство із НАТО 1997 року [29].

Однак, зважаючи на події Революції гідності та Євромайдану, спочатку Бундесрат (26 березня 2015 року), потім Бундестаг (8 травня), а тоді, нарешті федеральний президент (27 травня) ратифікували Угоду про асоціацію України з ЄС [27], підписану 21 березня та 27 червня 2014 року. Такий довгий термін очікування був пов'язаний із безуспішною спробою Німеччини за будь-яку ціну узгодити ратифікацію Угоди про асоціацію з російським керівництвом, яке вже тоді анексувало Крим і розпочало неоголошену війну проти України [11].

До того ж німецьку ратифікацію Угоди супроводжували роз'яснення та наголошення на тому факті, що, на відміну від аналогічних угод, які Євросоюз уклав у 1990-х роках із центральноєвропейськими країнами, Угода з Україною не містить положень про перспективу членства в ЄС. Водночас вона дає змогу зміцнити вплив Європейського Союзу на пострадянському просторі й збільшити обсяги економічної та секторальної співпраці з Україною.

Аналогічно діють німецькі політики й щодо перспективи українського членства в НАТО [17]. Побутує думка, що вступ нових незалежних держав із європейської частини пострадянського простору потенційно міг би знецінити ключову гарантію, яку надає участь у НАТО, — готовність усіх держав-учасниць згідно зі ст. 5 Північноатлантичного договору [43] надати всляку можливу допомогу, якби якась із них стала жертвою агресії з боку

держави, що не належить до Альянсу. Тому участь пострадянських держав у НАТО слід обмежити державами Балтії і, можливо, колишньої Югославії, не вступаючи в серйозну конфронтацію з Російською Федерацією.

Саме спротив ФРН, Великої Британії та Франції на Бухарестському саміті НАТО у квітні 2008 року [1] не дав змоги Грузії та Україні приєднатися до Плану дій щодо членства (ПДЧ) [42], а отже й просунути на шляху євроатлантичної інтеграції. Проте цей підхід не врятував країни НАТО від нових військових викликів із боку РФ, яка, скориставшись безпековим вакуумом, розв'язала війну спочатку в 2008 році проти Грузії, створивши з прилеглої до Росії частини її території невизнані квазінезалежні державні утворення – Абхазію й Південну Осетію.

У 2014 році, діючи за аналогічним сценарієм проти України, Росія пішла ще далі, просто анексувавши український Крим й створивши в окремих районах Донецької та Луганської областей маріонеткові «народні» республіки. Нечувані після Другої світової війни кроки – приєднання Криму до РФ та російська окупація частини Донбасу – змусили ФРН частково переглянути свої позиції, впровадити санкції проти Російської Федерації та розпочати посередництво спочатку в Женевському, а потім у Нормандському форматі. Проте позиція її керівництва щодо перспективи членства України в НАТО майже не змінилася.

Глибоко закорінений на підсвідомому рівні страх перед Росією після її перемоги у Другій світовій війні, а також сорокарічний поділ Німеччини стали частиною політичної культури німців. Саме це пояснює своєрідний консенсус між політичними силами Німеччини: мовляв, інтеграція України до НАТО – це деструктивна політика, яка може схилити Росію до непередбачуваних дій.

І таку думку поділяють громадяни ФРН: за цим показником німецькі суспільні настрої б'ють усі негативні рекорди порівняно до настроїв у інших країнах НАТО. Майже 60% німців не підтримують прийняття України до НАТО, тоді як навіть у сусідній Франції більш ніж половина громадян не заперечує проти цього. І це не все: від часів Бухарестського саміту, коли Україні та Грузії відмовили в отриманні ПДЧ ситуація лише погіршилася. Більшість німців вважають, що Росія має цілком легітимні інтереси у своєму найближчому оточенні на пострадянському просторі, а решта нових незалежних держав мусить урахувувати ці інтереси у своїй зовнішній політиці й не драгувати «великого» сусіда [4].

Водночас досвід подолання нацистської та комуністичної диктатур робить Німеччину чутливою до проблем демократичного врядування. Розуміння важливості європейської інтеграції як засобу підтримання миру та безпеки в Європі у німецькому суспільстві загальноновизнане. Не дивно, що під час Євромайдану політики з ФРН брали активну участь у переговорах

ному процесі в Києві, на якому обмірковували вихід із кризової ситуації, неодноразово зустрічалися як із представниками злочинного президента-узурпатора В. Януковича, так і з лідерами Майдану.

Коли під час Революції гідності прибічники проросійського антинародного режиму почали застосовувати зброю проти демонстрантів, міністри закордонних справ Німеччини, Франції та Польщі прибули до Києва, щоб виступити посередниками для припинення кровопролиття. Проте угода, якої було досягнуто внаслідок тривалих перемовин, врешті-решт привела до втечі президента Януковича та його найближчих поплічників.

Після втечі експрезидента німецькі політики надавали широку підтримку європейському виборіві України, пошукові шляхів подолання кризи. Відтоді Німеччина стала однією з головних союзниць й помічниць України у реформуванні державного управління та економіки. Різко зросла кількість двосторонніх візитів на рівні очільників держав і урядів, а також міністрів закордонних справ. Скажімо, тільки у 2014 році тодішній міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмаєр відвідав Київ шість разів [21].

Німеччина також збільшила обсяг фінансування України. Нині, окрім значної частки у фінансуванні від Євросоюзу загалом, Німеччина надає ще й велику фінансову допомогу в межах двосторонніх відносин, вона стала однією з головних фінансових донорів України. Також ФРН сформувала експертну групу із державних секретарів у різних галузях, від сфери охорони здоров'я до сільського господарства, що створює можливості для проведення прямих обговорень на високому рівні питань подальшої співпраці [21].

Щоби сприяти безпосереднім відносинам між людьми, у 2014 році Німеччина ухвалила власну програму Східного партнерства, більша частина якої стосується України [9]. Улітку 2017 року на прохання України ФРН призначила колишнього прем'єр-міністра Саксонії Георга Мільбрардта спеціальним посланником із децентралізації, реформування державної служби та доброго управління [21].

Німеччина сприйняла неоголошену російську агресію проти України як загрозу тій системі військових союзів і регіональних об'єднань, що її наполегливо вибудовували німецькі політики від початку 1950-х років і яка тепер оптимально забезпечує реалізацію геополітичних і гео економічних інтересів країни. Те, що Росія незаконно порушила міжнародно визнані кордони, стало для німецького керівництва «одним із величезних викликів сучасності» [12]. Німеччина, неухильно дотримуючись принципів збереження суверенітету та територіальної цілісності України, рішуче засудила російську агресію проти України 2014 року та анексію Криму.

ФРН відмовилася визнати входження Криму до складу Російської Федерації і, як неодноразово наголошували її повноважні міжнародні представники, не зробить цього в майбутньому [23; 21]. Повернення Криму

Україні та відмову від насильницьких територіальних змін у Європі відповідно до принципів ОБСЄ та Паризької хартії НБСЄ 1990 року [16] більшість парламентських німецьких політичних партій розглядають як свого роду «червону лінію» у відносинах із Російською Федерацією.

Російська агресія стала в Німеччині предметом парламентського обговорення. Депутати Бундестагу впродовж березня – квітня 2014 року [32] провели низку засідань щодо внутрішньої ситуації в Україні та російської агресії в Криму. Всі фракції визнали т. зв. референдум, який було проведено в АРК, таким, що суперечить українському законодавству, та засудили російську анексію Криму. Крім того, було визнано незаконним проведення «референдумів» у Донецькій та Луганській областях [9].

На засіданні Європейської Ради 17 квітня 2014 року за наполяганням ФРН було схвалено рішення про запровадження трьох рівнів санкцій проти Російської Федерації [36].

Однак українське керівництво не вжило у 2014 році адекватних заходів з метою не допустити відторгнення Криму від України, а у вересні 2017 року у ФРН відбулися парламентські вибори, які суттєво змінили співвідношення сил у Бундестазі. Представлені в німецькому парламенті окремі партії, переважно ліворадикального і правопопулістського спрямування (зокрема, «Ліві» і «Альтернатива для Німеччини», перша з яких традиційно пов'язана із Росією, а друга отримує матеріальну, фінансову і, не в останню чергу, дипломатичну підтримку з боку РФ) на рівні повсякденної практичної політики стали на позиції добре відомого з історії курсу «Realpolitik». Вони підтримали анексію Криму та приєдналися до російських звинувачень на адресу післямайданного українського керівництва, згадуючи й «український націоналізм», і «політичний радикалізм», а також обстоюючи необхідність урахувати національний склад населення півострова, де більшість складають етнічні росіяни. Їхні представники всупереч міжнародному праву почали відвідувати окуповані території [32].

До них готові приєднатися інші «Russlandverstehers» («ті, хто розуміє Росію»), зокрема з німецького бізнесу, який має збитки через накладені на Російську Федерацію санкції, та профспілок, члени яких працюють на відповідних підприємствах. За правління колишнього професійного розвідника В. Путіна, який спеціалізувався на «німецьких справах», Російська Федерація послідовно створила добре налагоджену систему зв'язків із німецьким істеблішментом майже в усіх сферах суспільного життя. Це ілюструє добре оплачувана праця Г. Шредера, який із 2017 року обіймає посаду голови ради директорів «Роснефті» [39], а з далекого 2006-го – голови комітету акціонерів (ради директорів) «Nord Stream AG» – дочірнього товариства російського «Газпрому», яке керує «Північним потоком 2» [37]. Показово, що Г. Шредер – лідер Соціал-демократичної

партії Німеччини (СДПН), а також був федеральним канцлером ФРН протягом 1998–2005 років. Тож очевидно, що у складі обох урядових партій – блоку ХДС/ХСС і СДПН – не забракне людей, готових відійти від принципів міжнародного права, щоб умиротворити Росію та продовжити з нею взаємно вигідну економічну співпрацю.

Водночас на офіційному рівні, хай і не надто активно, Німеччина й далі підтримує інтереси України у кримському питанні, зокрема, обстоюючи необхідність захисту прав людини на окупованому півострові.

Слід зазначити, що Німеччина у безпрецедентному, за визначенням її державних службовців, масштабі долучилася до мирного врегулювання збройного протистояння в окремих районах Донецької та Луганської областей, яке спровокувала Росія [21].

Під час відзначення 70-ї річниці висадки союзних військ в Нормандії, 4 червня 2014 року Німеччина разом із Францією започаткувала т. зв. Нормандський формат, що створив можливості для діалогу та припинення вогню між Росією і Україною. У серпні 2014 року Нормандський формат довів свою ефективність і багато зробив для стримання кровопролиття (т. зв. Мінськ–1 [19]). У лютому 2015 році під час переговорів у столиці Білорусі Мінську він перетворився на ексклюзивний механізм, що дав змогу укласти угоду про засади мирного врегулювання протистояння (т. зв. Мінськ–2 [6; 8]).

Зрозуміло, що «Мінські угоди» не були досконалі для української сторони, оскільки стали результатом переговорів за складних умов безпосереднього вторгнення Росії на територію України, а також компромісу з державою-агресором, військовий потенціал якої у багато разів потужніший за військові можливості України. Проте значення «Мінських угод» полягає в тому, що вони поклали кінець повномасштабним бойовим діям і уможливили регулярні перемовини в майбутньому.

Регулярні заяви Німеччини про безальтернативність Мінського процесу й «Мінських угод» наочно демонструють, що ФРН намагається в сучасних умовах застосовувати традиційну для неї стратегію мультилатералізму та пошуку багатосторонніх розв'язків складних міжнародних питань, а також прагне обмежитися використанням інструментів лише з арсеналу «м'якої сили».

Розглядаючи «Мінські угоди» як міжнародно визнаний пакет домовленостей із врегулювання збройного протистояння на Донбасі, Німеччина активно долучилася до створення Тристоронньої контактної групи (ТКГ) за участю України, Росії та ОБСЄ як посередника. ТКГ регулярно збирається в Мінську для обговорення практичних заходів із недопущення ескалації між Україною та псевдодержавними утвореннями «ДНР» та «ЛНР», що їх створила Росія, а також способів розв'язання супутніх проблем, які виникають у політичній, гуманітарній та економічній сферах.

Попри всю недосконалість функціювання механізму Мінської ТКГ (адже на лінії вогню щоденно гинуть все нові й нові українські громадяни, а Росія неодноразово використовувала і використовує «Мінські угоди» для «повзучого» просування терористичних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» углиб території України), Німеччина підтримала такий шлях мінімізації наслідків воєнних дій і далі провадить дипломатичну діяльність з метою досягнення «мирного розв'язання збройного конфлікту», який підігрує Росія, та подолання «наймасштабнішої кризи довіри у євроатлантичному регіоні» з часів закінчення холодної війни у дев'яностих [21].

Німецька протидія агресії виявилася для росіян вельми неочікуваною, оскільки Росія послідовно намагалася перетворити Німеччину на центр свого впливу в Західній Європі, надаючи преференції німецькому бізнесу та залучаючи німецьких політиків до власних проєктів. Попри все, Німеччина очолила зусилля країн Західної Європи щодо припинення російської агресії.

Німецькі дії, спрямовані на виконання «Мінських угод», мають на меті припинення бойових дій на Сході України та відновлення суверенітету України на всій її території мирними засобами. Як наголошують німецькі дипломати різного рівня, Німеччина очікує від усіх сторін, зокрема й од України, інтенсивних і конструктивних дій у реалізації Мінських домовленостей. Схвалені в Мінську заходи (припинення вогню, відведення важкого озброєння та виконання політичної частини домовленостей) розглядають як шлях до розв'язання проблеми, погоджений із усіма задіяними сторонами [20].

Водночас у питанні черговості кроків, які необхідно здійснити відповідно до документа, Німеччина готова піти на поступки Російській Федерації. Річ у тім, що повноважні представники ФРН бачать «відновлення контролю України над усією її територією на Сході та над державним кордоном із Росією» лише останнім до виконання узгодженим пунктом «Мінських угод» [20]. Зрозуміло, що такий підхід рішуче суперечить державним інтересам України, адже тоді Росія здобуває контроль за формуванням нових легітимних органів влади в окупованих районах Донбасу, а самі вони перетворюються на інструмент російського політичного впливу в Україні та недопущення її подальшого інтегрування до ЄС та НАТО.

Тому німецька дипломатія наголошує, що альтернативи «Мінську» немає, а ті, хто хотів би відмовитися від нього, мають запропонувати реалістичний план урегулювання іншим, але мирним шляхом [20].

Оскільки мета німецької дипломатії – це відновлення територіальної цілісності України, ФРН регулярно висловлює занепокоєння через процес посилення сепаратистських тенденцій на Донбасі: злодійську експропріацію українських підприємств, яку здійснили установи сепаратистів; визнання в Російській Федерації паспортів і документів цивільного стану громадян, що їх видають у сепаратистських регіонах, а також запрова-

дження російського рубля як офіційного платіжного засобу в «ЛНР». Але незадоволення з німецького боку викликають і окремі дії українського уряду, зокрема, припинення товарообігу з окремими районами Донецької та Луганської областей [20].

На наш погляд, такий німецький підхід також більше відповідає інтересам Російської Федерації, мета якої – повернути т. зв. народні республіки в Україну як автономні утворення із правом вето на будь-які рішення українського уряду, а надто такі, що стосуються зовнішньополітичного курсу та вибору союзників. Це перетворить їх на важіль російського тиску. Проте ФРН наголошує, що створення «замороженого конфлікту» суперечить меті Мінських домовленостей, тому про автономію ОРДЛО не може бути й мови [20].

У безпековій сфері Німеччина надає допомогу Україні переважно в межах багатосторонніх програм, наприклад, через Консультативну місію (КМ) Європейського Союзу та Спеціальну моніторингову місію (СММ) ОБСЄ. Цьому, серед іншого, сприяло головування ФРН в ОБСЄ у 2016 році, яке відбувалося під девізом «Оновлення діалогу, відновлення довіри та безпеки». Німеччина й далі розглядає ОБСЄ як унікальний загальноєвропейський механізм запобігання конфліктам у цій частині світу. Окремо наголошено на ролі СММ ОБСЄ, яка, на думку німецьких дипломатів, відіграє «критично важливу» роль у врегулюванні збройного протистояння на Донбасі, зокрема в деескалації та роззброєнні [2].

Особливу увагу було приділено ситуації з біженцями в межах програми «Подолання причин переміщення – реінтеграція переселенців». Інші проекти було спрямовано на підвищення рівня працевлаштування внутрішньо переміщених осіб і будівництва для них житла. Також Німеччина стала найбільшим постачальником гуманітарної допомоги Донбасу, витративши протягом 2014–2017 років загалом 74,2 млн євро. Крім того, ФРН надала 55 млн євро на відновлення в охоплених бойовими діями окремих районах Донецької та Луганської областей комунальної інфраструктури та об'єктів, що їх використовують внутрішньо переміщені особи [21].

Важливим аспектом, пов'язаним із німецьким використанням інструментів арсеналу «м'якої сили», є підтримування трансформаційних процесів на пострадянському просторі. З цією метою Німеччина розгорнула в Україні цілу мережу представництв різноманітних державних та суспільних інституцій. За словами посла ФРН в Україні у 2016–2019 роках Е. Райхеля [21], в межах співпраці Німеччина зосереджує увагу на трьох основних напрямках: по-перше, це забезпечення сталого економічного розвитку; по-друге, підтримування процесів демократизації, розбудови демократичних інститутів, громадянського суспільства, сучасного державного управління та децентралізації; нарешті, по-третє, це підтримування проектів, пов'язаних із енергозбереженням та енергоефективністю.

У зв'язку із розширенням співпраці з Україною після Революції гідності та підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2016 році керівні органи ФРН розробили «План дій щодо України» [31] на 2017–2018 роки, який систематизував і впорядкував ту широку й різнобічну підтримку, яку надає Німеччина. Координатором виконання плану стало МЗС ФРН. У межах «Плану дій» німецький уряд секторально підтримував демократичний, державно-правовий та економічний розвиток України. Це стратегія, в якій взяли участь майже всі міністерства, партнерські організації та установи-виконавиці, економіка й громадянське суспільство. Поряд із заходами щодо підвищення енергоефективності та ресурсозбереження, розвитку інфраструктури й місцевого самоврядування Німеччина й надалі спрямовуватиме свою підтримку на громадянське суспільство, освіту й науку, розвиток масмедіа.

Активно розвивається економічна співпраця між двома державами. Німеччина – важливий ринок для українського експорту (посідає 3-тє місце серед країн ЄС), найбільше джерело українського імпорту серед країн Євросоюзу, а також одна із провідних іноземних інвесторок для України. За обсягами зовнішньоторговельних операцій із Україною ФРН перебуває на 2-му місці після Росії та на 1-му серед країн Європи. Прямі німецькі інвестиції в економіку України перевищують 6 млрд дол. США, за цим показником Федеративна Республіка посідає 2-ге місце після Кіпру серед країн, які інвестують в Україну. Німецькі інвестори представлені в Україні у багатьох галузях [9]. Після 2000 року найпотужніше ФРН інвестувала в оптову та роздрібну торгівлю, виробництво будівельних матеріалів, а також комплектувальних – до автомобілів [21].

В Україні діє близько 950 німецьких фірм та спільних підприємств (загалом понад 1200 фірм із участю німецького капіталу). Серед німецьких інвестицій в Україну є низка цікавих проєктів. Наприклад, виробник будівельних сумішей «Henkel» створив підприємство у Миколаєві на Львівщині; виробник будівельних сумішей «Knauf» заснував завод у Соледарі на Донеччині; виробник абразивів «Klingspor» започаткував виробництво у місті Великі Мости Львівської області; виробник електричних кабельних мереж для автомобілів «Leoni AG» має заводи у Коломиї на Івано-Франківщині та в селищі Нежухів на Львівщині; виробник кабелів «Forschner» створив підприємство у Сваляві Закарпатської області; теж на Закарпатті, у селищі Соломоново, автовиробник «Volkswagen AG» заснував підприємство «Єврокар»; корпорація «METRO Cash & Carry» відкрила 31 мега-маркет у 22 містах України тощо [9]. Також в Україні зареєстровано понад 250 представництв німецьких компаній [21]. Лише німецькі виробники деталей для автомобілів створили понад 30 тис. робочих місць переважно на заході України [9].

Суттєвою проблемою у двосторонніх відносинах стала активна підтримка з боку ФРН Російської Федерації у її прагненні побудувати в Балтійському морі газогін «Північний потік 2», адже Німеччина у перспективі має відмовитися від використання атомної енергії.

У цьому питанні Німеччину підтримують сусідні Нідерланди й Австрія. Компромісну позицію має Франція, з якою Німеччині 8 лютого 2019 року вдалося домовитися щодо змін «газової директиви» [14] ЄС у такий спосіб, що, хоча дію Третього енергопакету [26] ЄС і було поширено на газопроводи, які ведуть до Євросоюзу з третіх країн, але відповідальність за газогони з третіми країнами, такими, як Росія, лежить на тій країні ЄС, де газопровід вперше стикається з європейською мережею. У випадку «Північного потоку 2» такою країною є Німеччина, що зможе тепер на свій розсуд визначати його правовий режим.

Проти виступає передусім Україна, якій проєкт може і завдати економічного удару (за оцінками експертів, у випадку відмови Росії від укладення нових угод щодо транзиту російського газу через Україну до країн ЄС Україна втратить від 2,7 до 3,5 млрд американських доларів, що дорівнює 3–4% ВВП щороку), і суттєво погіршити її військово-політичне становище (побуває думка, що в ході неоголошеної російської інтервенції до окремих районів Донецької і Луганської областей стримувальним чинником для просування російських військ українською територією стала потреба забезпечити неушкодженість нафто- й газогонів, якими російська сировина доходить до європейських споживачів). Аналогічні побоювання висловлює Польща. Проти «Північного потоку 2» виступають також Данія та Балтійські держави [24].

Підбиваючи підсумки нашого дослідження, можемо зробити декілька висновків.

1. Аналіз розвитку німецько-українських відносин протягом 27 років, які минули з часу проголошення незалежності Української держави, дає підставу твердити, що відбувається поступова інтенсифікація двосторонніх взаємин, пов'язана, на нашу думку, з поступовим входженням України в європейський політичний, економічний, культурний і, не в останню чергу, правовий та соціальний простір.

Визначаючи мотиви підтримки, яку Німеччина надає незалежній Україні, слід зазначити, що ФРН, як провідна в економічному, людському, а надто в політичному вимірі держава Євросоюзу, оточивши себе зусібіч дружніми й союзними державами, у другому десятилітті ХХІ ст. була змушена перейти до зміцнення мережі безпеки та співпраці в Європі, аналогів якій немає в жодному регіоні світу. Цю мережу було закладено завдяки ефективній діяльності на цих теренах Організації Північноатлантичного договору, Європейського Союзу, Організації з безпеки та співробітництва

в Європі й Ради Європи, що дала змогу уникнути значних збройних конфліктів та відносно мирно здійснити епохальні зміни кінця 1980-х – початку 1990-х років.

Цим прагненням відверто протистоїть реваншизм Російської Федерації, що прагне втримати на орбіті свого впливу окремі держави Балкан (загострюючи такими діями ситуацію в цій частині Європи) і всі пострадянські держави, навіть країни Балтії, з приєднанням яких до НАТО і ЄС Росія була змушена погодитися у 2000-х роках. Російський реваншизм перетворюється на головне джерело нестабільності й хаосу в регіоні, що суперечить політичній культурі німців.

Водночас ФРН, зовнішню політику якої за традицією здебільшого визначають економічні чинники (експортний характер економіки, зацікавленість в російській сировині й особливо в енергоносіях, необхідність забезпечення енергобалансу країни після «відмови від атомної енергії» тощо) і яка після Другої світової війни звикла уникати лідерства у військово-політичній сфері, щоб учергове не пробуджувати занепокоєння в сусідів, не може взяти на себе роль військового лідера в боротьбі з російськими планами. Хоча очевидно, що Росія шляхом запровадження «контрольованого хаосу» прагне змусити пострадянські країни повернутися до своєї сфери впливу. З тих самих причин Німеччина на сучасному етапі не може допустити інтегрування пострадянських країн, зокрема України, безпосередньо до складу Євросоюзу. Це змушує ФРН і далі використовувати у своїй політиці інструменти, які традиційно належать до «м'якої сили».

Такий підхід робить німецьку позицію дуже вразливою. А надто в умовах, коли адміністрація американського Президента Д. Трампа намагається примусити європейських союзників у НАТО витратити більше (мінімум 2% ВВП) на оборону та порушує питання щодо доцільності захисту малих країн на кшталт Чорногорії, яка лише недавно приєдналася до Альянсу. Це руйнує довіру всередині НАТО. А саме довіра – найважливіший суспільний ресурс цього військово-політичного блоку.

2. Характеризуючи роль ФРН у трансформаційних процесах в Україні, слід сказати, що, Німеччина, поряд із США, надає найсистемнішу трансформаційну допомогу Україні, яка розпочалася ще до проголошення української незалежності у 1991 році. Перетворення в Україні відбуваються дуже повільно, а їх перебіг ускладнюють тенденції до формування кланово-олігархічної держави, проте широкий спектр трансформаційних інституцій, який створила Німеччина, загалом працює достатньо ефективно.

3. Неоголошена російська агресія проти України та російська анексія Криму в 2014 році наочно продемонстрували, що силові політичні чинники й далі залишаються ключовим засобом міжнародної політики. За допомогою військових Росія фактично зробила спробу підірвати й перебудувати на свою

користь міжнародний порядок, що склався після закінчення холодної війни минулого століття. Виявилось, що схильна до несилкових засобів і використання переважно «м'якої сили» дипломатія ФРН у таких умовах не змогла знайти поміж своїх мультилатеральних інструментів такі, що допомогли б адекватно протистояти порушникові міжнародного миру й безпеки. А надто коли цей порушник має другий за величиною у світі арсенал ядерної зброї, найчисельніші та найпотужніші збройні сили серед європейських держав і місце постійного члена Ради Безпеки ООН. Політика економічних санкцій проти Російської Федерації, яку активно підтримує Німеччина, участь разом із Францією в організації у Мінську нарад Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на Сході України, залучення СММ ОБСЄ до спостереження за ворожими сторонами на запрошення уряду України – усе це сприяло і сприяє поступовій деескалації (чи, у всякому разі, зменшує ймовірність загострення) збройного протистояння на Донбасі. Але не розв'язує кардинальної проблеми – відновлення українського контролю над окремими районами Донецької і Луганської областей та АР Крим і їх повернення під державний суверенітет України. Тому, аналізуючи німецький досвід, можна стверджувати, що мультилатеральні підходи й інструменти «м'якої сили» виявляються ефективними в довготривалій перспективі та неефективними у короткотривалій, а надто коли конфлікт провокують агресивні держави.

4. Можна погодитися з думкою тих політологів, які переконані, що українського вектора не було чітко концептуалізовано в системі зовнішньої політики ФРН до російської агресії 2014 року, а отже Німеччина взяла курс на політичне підтримування України саме в умовах російської агресії. Це призвело до трансформації українсько-німецьких зв'язків: у їхніх межах постав політичний вимір, пов'язаний як із урегулюванням ситуації на Сході України, так і зі взаємодією у сфері безпеки та імплементацією Угоди про асоціацію з ЄС. Російська агресія проти України стала чинником трансформування механізмів політичного діалогу між ФРН та Україною.

Вона також поставила на порядок денний міжнародної політики членство України в НАТО, проти чого рішуче заперечує ФРН. Поки що в Німеччині немає впливових політиків чи лідерів думок, які могли б обґрунтовано роз'яснити своїм співвітчизникам відповідність такого кроку інтересам самої Федеративної Республіки. Вочевидь, обом країнам необхідно виходити на новий рівень діалогу в секторі безпеки та оборони. Оскільки не лише Україна, але й Німеччина інтенсивно реформує свої збройні сили, взаємний обмін досвідом у цій царині за участю держслужбовців, військових та представників громадянського суспільства, багато з яких вимушено набули військового досвіду, ставши на захист своєї країни від російської агресії, міг би сприяти покращенню взаєморозуміння та збільшенню готовності німецького суспільства бачити Україну в НАТО, а тоді – і в Європейському Союзі.

1. Блок НАТО розошелся на блокпакеты [Електронний ресурс] // Коммерсантъ. – 2008. – № 57. – Режим доступу: <https://www.kommersant.ru/doc/877224>
2. Вайль К. «Німеччина — один з найважливіших партнерів України» // Україна Дипломатична. – Київ, 2016. – С. 307–402.
3. Гассельбах К. Якими будуть пріоритети зовнішньої політики Німеччини в 2019 році [Електронний ресурс] / К. Гассельбах, О. Йолкіна // Deutsche Welle. – 2018. – 27 грудня. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/якими-будуть-пріоритети-зовнішньої-політики-німеччини-в-2019-році/a-46874614>
4. Гетьманчук А. Україна-Німеччина. Аудит зовнішньої політики (Дослідження) [Електронний ресурс] / А. Гетьманчук, С. Солодкий; Інститут світової політики // Главком. – 9 лютого 2016. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/330901-ukrajina-nimechchina.-audit-zovnishnoji-politiki-doslidzhennja.html>
5. Гуцал С. Роль Німеччини у формуванні стратегічних взаємозв'язків між провідними державами-членами ЄС: висновки для України: Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://old2.niss.gov.ua/articles/700/>
6. Декларація Президента Російської Федерації, Президента України, Президента Французької Республіки і Канцлера Федеративної Республіки Німеччина про підтримку Комплексу заходів з імплементації Мінських домовленостей, схваленого у Мінську 12 лютого 2015 року [Електронний ресурс] / Президент України Петро Порошенко. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/deklaraciya-prezidenta-rosijskoyi-federaciyi-prezidenta-ukra-34695>
7. Европарламент пропонує усилити санкції проти Росії [Електронний ресурс] // Lenta.ru. – 2014. – 17 апреля 2014. – Режим доступу: <https://lenta.ru/news/2014/04/17/sanction/>
8. Комплекс мер по выполнению Минских соглашений [Електронний ресурс] / ОБСЕ. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/cio/140221?download=true>
9. Кудряченко А.І. Німеччина / А.І. Кудряченко, В.В. Солошенко // Країни світу і Україна: енциклопедія в 5 т. / редкол.: А.І. Кудряченко (голова) та ін.; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». – Київ: Фенікс, 2017. – Т. 1: Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа. – С. 323–360.
10. Мекель М. Урочиста промова на прийомі в Посольстві Німеччини в Україні з нагоди 25-річчя дипломатичних відносин. Київ, 7 лютого 2017 року // Україна Дипломатична. – Київ, 2018. – С. 436–444.
11. Меркель: ЄС найближчими днями підпише угоду про асоціацію з Україною [Електронний ресурс] // Deutsche Welle. – 6 березня 2014. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/меркель-ес-найближчими-днями-підпише-угоду-про-асоціацію-з-україною/a-17480409>
12. Мир на Донбасі буде одним із завдань німецького уряду – Меркель [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2018. – 21 березня. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2426308-mir-na-donbasi-bude-odnim-iz-zavdan-nimeckogo-uradu-merkel.html>
13. Най Дж.С. Гибкая власть: как добиться успеха в мировой политике / пер. [с англ.] В.И. Супруна. – Новосибирск; М.: Фонд Социо-прогностических исследований «Тренды», 2006. – 221 с.
14. Новые правила. Совет ЕС утвердил обновленную газовую директиву [Електронний ресурс] // ЛІГА.net. – 15 апреля 2019. – Режим доступу: <https://biz.liga.net/ekonomika/tek/novosti/novye-pravila-sovet-es-utverdil-obnovlennuyu-gazovuyu-direktivu>
15. Офіційний візит Президента України до Федеративної Республіки Німеччина [Електронний ресурс] // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 01.08.2018. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/all?date-from=01-08-2018&date-to=01-08-2019&page=18>
16. Паризька хартія для нової Європи [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_058
17. Посол Німеччини сумнівається у швидкому вступі України до ЄС і НАТО [Електронний ресурс] // РБК-Україна. – 7 лютого 2019. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/posol-germanii-somnevaet-sya-skorom-vstuplenii-1549529615.html>
18. Президенты России и Франции сделали заявления для прессы и ответили на вопросы журналистов [Електронний ресурс] // Сайт Президента России. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/61336>
19. Протокол по итогам консультаций Трехсторонней контактной группы относительно совместных шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины П.Порошенко и инициатив Президента России В.Путина [Електронний ресурс] // Сайт ОБСЕ. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>
20. Райхель Е. Ми стоїмо на боці України // Україна Дипломатична. – Київ, 2017. – С. 427–435.
21. Райхель Е. Поглиблення партнерських відносин між Німеччиною та Україною // Україна Дипломатична. – Київ, 2018. – С. 423–431.

22. Рудь І. Візит Президента ФРН Ф.-В. Штайнмайєра до України: основні результати й оцінки експертів [Електронний ресурс] // Україна: події, факти, коментарі. – 2018. – № 11. – С. 30–34. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr11.pdf>
23. Смелов В. Ангела Меркель обвинила Россию в создании угрозы международной стабильности [Электронный ресурс] // ТАСС. – 13 марта 2014. – Режим доступа: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1042031>
24. Толалов М. Танці навколо труби. Все, що треба знати про «Північний потік-2» і ризики для України [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 13 квітня 2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/04/13/635956/>
25. Трамп пояснив, чому хоче повернути Росію у формат G8 [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 09.06.2018. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2477593-tramp-poasniv-comu-hoce-povernuti-rosiu-u-format-g8.html>
26. Третий энергетический пакет – пакет нормативных правовых актов, регулирующих газовую и электроэнергетическую отрасли ЕС [Электронный ресурс] // Энергореформа. – Режим доступа: <http://reform.energy/energopak>
27. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
28. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012
29. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002
30. Хто приїде на інавгурацію Зеленського? [Електронний ресурс] // BBC. – 18 травня 2019. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48324166>
31. Aktionsplan Ukraine – <https://kiew.diplo.de/blob/1238570/ce7a3e44c3f8115d95e08e999c036cb2/pdf-aktionsplan-data.pdf>
32. Bender J., Schmidt F. AfD-Politiker streiten um Krim-Reise // Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 6 Februar 2017. – <https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/afd-politiker-kritisieren-krim-reise-von-parteil Kollegen-15435809.html>
33. Beziehungen zu Deutschland. Politik. Wirtschaft. Kultur und Bildung. Stand: März 2017 / Auswärtiges Amt. – http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/RussischeFoederation/Bilateral_node.html
34. BMJV feiert 25 Jahre IRZ // Bundesministerium für Justiz und für Verbraucherschutz. – <https://kiew.diplo.de/ua-de/themen/weitere-themen/hlep-2017/1292830>
35. Bociurkiw M. Trump wants to welcome Russia back into G7. John McCain must be rolling in his grave // CNN. – August 24, 2019. – Available at: <https://edition.cnn.com/2019/08/24/opinions/g7-primer-bociurkiw/index.html>
36. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine // Official Journal of the European Union. – March 17, 2014. – Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EN:PDF>
37. Gerhard Schroeder's Sellout // Washington Post. – December 13, 2005. – Available at: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/12/12/AR2005121201060.html?noredirect=on>
38. High Level Experts Programme (HLEP) 2019 // Deutsche Botschaft Kiew. – Available at: <https://kiew.diplo.de/ua-de/themen/weitere-themen/hlep-2017/1292830>
39. Kiselyova M. Russia nominates German ex-chancellor Schroeder to Rosneft board // Reuters. – August 12, 2017. – Available at: <https://www.reuters.com/article/us-russia-rosneft-board-idUSKBN1AS0FS>
40. Nye J.S. Soft power: the means to success in world politics. – New York: Public affairs, 2004. – 175 p.
41. Sanktionen kosteten die EU-Länder 30 Milliarden Euro // Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung. – http://www.wifo.ac.at/jart/prj3/wifo/resources/person_dokument/person_dokument.jart?publikation-sid=60666&mime_type=application/pdf&titel=doslidzhennja.html
42. The Membership Action Plan. – Available at: <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb030103.htm>
43. The North Atlantic Treaty. – Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
44. Weißbuch 2016 / Bundesministerium der Verteidigung. – <https://www.bmvg.de/resource/blob/13708/015be272f8c0098f1537a491676bfc31/weissbuch2016-barrierefrei-data.pdf>

Roman KRYVONOS,
*Associate Professor of the Department of International Regional Studies
of the Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ph.D. in Political Science*

WHAT UKRAINIAN DIPLOMATS NEED TO KNOW ABOUT GERMANY'S FOREIGN POLICY IN ITS RELATIONS WITH UKRAINE

Abstract. The article deals with the place of Ukraine in German foreign policy. The Federal Republic of Germany is a leading partner in the process of Ukraine's gradual entry into European and Transatlantic international institutions.

It is noted that the methods of conducting German foreign policy were formed during the «Cold War». This has led to the predominant use of tools, which Joseph Nye summarized in the concept of 'soft power'. However, Germany is faced with new challenges, such as, inter alia policy towards post-Soviet countries, including Ukraine.

The main interests of Germany in relation to Ukraine are considered. Firstly, it is the preservation of the independence, territorial integrity and effectiveness of Ukraine as an actor in international relations. Other important factors include the political consolidation of Ukraine, the implementation of reforms in the economy, public administration and other spheres of public life and support for the European integration of Ukraine as a powerful tool for the transformation of the country. However, Ukraine's admission to the European Union in the near future is not an option.

It is argued that part of the population and politicians in Germany believe that Russia has legitimate interests in the post-Soviet space. However, after the Revolution of Dignity in Ukraine, Germany gave wide support to the European choice of Ukraine and became one of the main allies and assistants of Ukraine in reforming public administration and economy. Germany was involved in Minsk-1 and Minsk-2. Emphasis is attached to the vigorous development of economic cooperation between the two states.

Summing up, the author draws several conclusions. Firstly, there is a gradual intensification of bilateral relations. Germany, along with the United States, provides Ukraine with transformational assistance, which began before the proclamation of its independence in 1991. Additionally, the undeclared Russian aggression against Ukraine and Russian annexation of Crimea in 2014 have amply demonstrated that political power factors continue to be the key tools of international politics. Ukrainian vector was not clearly conceptualized in the German foreign policy till the Russian aggression of 2014, and it was in the circumstances of the Russian aggression that Germany opted for political support to Ukraine.

Keywords. Ukraine, Germany, Russia, international relations.